

Německé hranice v dějinách

Alexander Demandt & kolektiv autorů: Deutschlands Grenzen in der Geschichte. Verlag C. H. Beck, München 1990, 304 stran, ISBN 3-406-353-49-5.

Německé hranice v dějinách. Toto téma je jistě nesmírně aktuální a zájem o ně neustále stoupá zejména po opětovém sjednocení Německa v roce 1990. Této problematice je věnována i stejnojmenná publikace – *Deutschlands Grenzen in der Geschichte* –, vydaná v Mnichově v roce 1990.

V 19. a 20. století vyvolaly spory o německé hranice a o jejich posunutí (rozšíření Německa) ne jeden politický a válečný konflikt. Po zkušenostech ze dvou světových válek v první polovině našeho století dnes spor o německé hranice jakoby ustal – ale jen zdánlivě, jak dokazuje staronová diskuze o východních oblastech Německa.

Autoři recenzované publikace si proto kladou následující otázky: O jakých územích vlastně hovoříme, když se řekne Německo? Existují „přirozené“ hranice Německa, nebo jsou spíše výrazem národní ideologie a politické situace? Neméně závažná je i otázka, jak se odrazila poloha Německa v jeho dějinách. A samozřejmě také to, jak naopak ovlivnil historický vývoj v Evropě německé hranice.

Autoři recenzované publikace – šest historiků a jeden geograf – se pokusili odpovědět na tyto závažné otázky v podrobně a komplexně zpracovaných statích, sledujících německé dějiny od pozdní antiky až do současnosti.

Alexander Demandt ve své stati vychází z různých definic pojmu hranic. Je si dobře vědom jejich nedostatečnosti, a to právě vzhledem k vlivu historického procesu. To se samozřejmě týká i pojmu Německo. „*Identita spočívá v kontinuitě. Kontinuita se může vytrácet. Vzniká otázka, jak silná musí být kontinuita, aby podpořila identitu.*“¹

Sledujeme-li představy o německých hranicích v průběhu historického vývoje, musíme se samozřejmě zastavit u výkladu jejich pojetí z období utváření německého národního uvědomění v době romantizmu, které vyvrcholilo v Bismarckově „maloněmecké říši“, dále u Hitlerových představ „velkoněmecké říše“ a nakonec u rozbití říše vůbec.

Politická jednota Německa je, jak se zdá, vázána nejen na konkrétní historické události, ale také na dobové i lidské předpoklady.

Vrátíme-li se k pojmu Německo, v současnosti si pod ním vybavíme státní území staré SRN a bývalé NDR. Pro jeho přesné vymezení musíme přihlížet k politickým a etnickým kritériím, protože pojem státní svrchovanost není vždy zcela jednoznačný. „*Suverenita státní moci je dnes omezoována ze dvou stran: vůči sousedům smluvními systémy, vůči občanům státu tradicemi a organizacemi, bránicími zásahům shora.*“²

Územní vymezení podle jazyka a národní příslušnosti je ještě těžší než podle státu a vlády. Problémy vznikají zejména v okrajových oblastech, osídlených národnostně smíšeným obyvatelstvem. Je totiž možné hovořit německy jako mateřštinou, aniž by dotyčný byl nebo chtěl být Němcem, což zcela názorně dokumentuje příklad Vorarlbergu.

Kritéria pro to, co označujeme jako Německo, jsou tedy nejasná a mnohoznačná. Podívejme se proto do historie. Kontinuita státně pojatého Německa sahá až k počátkům první německé říše počátkem vrcholného středověku. V letech 1815–1866 se jako Německo označovalo území Německého spolku, který byl nástupcem Svaté říše římské národa německého. Od roku 1871 do roku 1945 bylo Německo identifikováno s Německou říší v jejích hranicích.

Etnický aspekt pojmu Německo se podle A. Demandta týká především jazyka. Pozornost věnuje rovněž samotnému pojmu hranice, stejně jako jejich historickému vývoji a okolnostem, které působily na jejich utváření – vnějším i vnitřním. Zvláště pak sleduje změny hranic Německa a samozřejmě také příčiny těchto změn.

Tzv. „přirozenými“ hranicemi³ se ve své stati zabývá Hans Dietrich Schultz. Přitom

vychází z děl německých filozofů, historiků i přírodovědců a snaží se tento pojem vysvětlit ze všech hledisek.

Další autoři pak postupně charakterizují severní, východní, jižní a západní hranice Německa – severní Reiner Hansen, východní Klaus Zernack, jižní Josef Riedmann a západní Ilja Mieck. Přitom přihlížejí nejen k tehdejšímu historickému dění v Evropě (např. napoleonské války, Vídeňský kongres, rok 1848, prusko-rakouská válka v roce 1866, prusko-francouzská válka v roce 1870, první a druhá světová válka) a k vlivu mezinárodněpolitické situace, ale samozřejmě i ke vztahu Německa k jeho sousedům a k působení vnitropolitického vývoje v Německu na jeho hranice.

Helmut Wagner si ve svém příspěvku všímá problematiky vnitroněmeckých hranic, která nebyla dosud monograficky zpracována. Výzkum v této oblasti musí přihlížet „*k jiným faktorům než výzkum vnějších hranic – k faktorům kmenovým a teritoriálním, v současnosti k otázkám spolkových zemí a krajů*“.⁴ Je snad zbytečné zdůrazňovat, že tyto faktory sehrály důležitou úlohu při obnově zemí na území bývalé NDR v roce 1990.

Po skončení druhé světové války zde v roce 1945 nejprve vzniklo pět zemí – Meklenbursko, Braniborsko, Sasko, Sasko-Anhaltsko a Durynsko. Dne 24. července 1952 je vláda NDR nahradila správním rozdělením státu do 14 krajů, které zůstalo zachováno až do roku 1990, tedy do sjednocení Německa.

Naproti tomu ve staré SRN (po roce 1949) se země staly součástí federativního zřízení. Mimo tehdy zůstalo pouze území „Velkého Berlína“, jež bylo rozděleno na východní Berlín jako hlavní město NDR a Západní Berlín. Bývalé německé východní provincie – Východní Prusko, Slezsko, Pomořany a Západní Prusko – se staly součástí tehdejšího Sovětského svazu nebo Polské lidové republiky.

Vnitřní hranice nebyly tedy příliš stabilní. Uplatňovalo se zde jak zahraniční působení (např. Napoleonovo tažení Evropou v letech 1803–1812, diktát spojenců v roce 1945 apod.), tak vnitropolitické a ústavní zřízení Německa. Je samozřejmě nutné vidět i všechny souvislosti mezi uspořádáním Německa a celé Evropy.

Jednotlivé kapitoly Deutschlands Grenzen in der Geschichte jsou bohatě doplněny mapami (v celé publikaci jich najdeme čtyřicet). Na závěr své recenze chci ještě dodat, že kniha je důležitým příspěvkem k objasnění a upřesnění téma, jež bylo v minulosti často zkreslováno a zneužíváno. A jako taková je jistě zajímavá nejen pro všechny, kteří se zabývají německou problematikou, ale i pro ty, kteří studují či vytvářejí zahraniční politiku našeho státu, tedy zejména pro politiky, novináře a učitele.

Ivona Řezanková

¹ Demandt, A. & kolektiv autorů: Deutschlands Grenzen in der Geschichte. München 1990, s. 10.

² Tamtéž, s. 13.

³ Viz tamtéž, s. 32.

⁴ Tamtéž, s. 241.